

Harc a sajtóreform körül, 1914

Az 1848:XVIII. tc. a sajtószabadságról belga mintára született, az pedig az 1819. május 17-i francia törvényhez nyúlt vissza¹. Az 1848-as sajtótörvény ezen származásának súlyos következményei voltak. Nem saját megküzdött vitákat követő konszenzus hozta létre², és a kiegyezés után, amikor ismét hatályba lépett, nem alaptalanul állították róla, hogy elsietett, az idő múlásával egyre kevésbé kielégítő törvény volt. A törvényfogalmazó Szemere Bertalan is ideiglenes törvénynek nevezte. Európában a 48-as törvényeket a következő néhány évtizedben többnyire új sajtótörvények váltották fel. A kivétel Olaszország volt – és Magyarország. Az 1848-as törvény és Kossuth Lajos nimbusza miatt a képviselők és a kormányok inkább kiegészítő törvényeket, rendeleteket hoztak, majd megszülettek a modern polgári állam nagy kódexei (büntető törvénykönyv, polgári törvénykönyv), a büntető, illetve polgári perrendtartás és végül 1900-ra az 1848:XVIII. tc. 45 cikkelyéből már 23 nem volt érvényben (Zsitvay 1900, 13.) – ám még ekkor sem mertek hozzányúlni. A sajtótörvény kérdése ráégett a magyar törvényhozásra – miközben a Monarchia másik felében, Ausztriában a dualizmus végéig azonos sajtószabályozás maradt hatályos. Az 1867. decemberi ausztriai alkotmány sajtóra vonatkozó részei megmaradtak, és bár 1902-ben a miniszterelnök beterveztett egy új sajtótörvény javaslatot, amit parlamenti visszautasítása után még többször megismételt, végül mégis visszavonta (Olechowski 2006, 1493–1516). A magyar törvényhozásra azonban ez a példa nem hatott.

Több mint másfél évtizedig elhúzódó tervezés végén született meg A sajtóról szóló 1914-es törvény. A sajtótörvény politikai témaként a bűnvádi perrendtartás (1897:XXXIV. tc.) vitája során tűnt fel, amikor a Függetlenségi párt parlamenti obstrukciót szervezett ellene, és tömegdemonstrációt is megszervezett volna, ám erre akkor már csak a szociáldemokratáknak volt elég erejük. Gratz Gusztáv megállapítása szerint a sajtóparagrafusok elleni tiltakozás volt az első alkalom, hogy sajtóügyekben a Szociáldemokrata párt mint a régi közjogi ellenzéki pártok szövetségese lépett fel (Gratz 1934, I/349–354). Ez a tematikus szövetség aztán a

1 Az 1830. évi belga alkotmány 18. cikkén alapult a magyar sajtótörvény (Tarnai 1913, 118). Legjelentősebbként a fokozatos felelősségi rendszer származott a francia mintából.

2 „A szabad sajtó hazánkban érett gyümölcsként termett a 48-i törvényhozás varázsereje alatt. E téren tehát a szellemi harc vívmányából, a jónak felismerésén kívül egyéb érdemet alig vindikálhatunk nemzetünk részére.” Dárdai 1873, 1. Idézi: Révész 1986, 12.

későbbiekben is fennmaradt. A képviselőház 1898. február 8-i ülésén kezdődött a sajtóreform követelése, kifejezetten politikai okból. Hosszú, majdnem egy hónapi tartó vita kerekedett, végül a Ház határozatban kötelezte az igazságügyminisztert, hogy készítsen új sajtótörvény-javaslatot (Zsitvay 1900, 14–15) – de határidőt nem tűzött ki.

A sajtójogi felelősségi rendszer kidolgozásának feladatát Kenedi Géza kapta meg. Amikor bemutatta tervezetét, a miniszter helyeselt, de rögtön hozzátette: „Adjon hozzá megfelelő képviselőházat is mindjárt.” (A sajtójog főbb kérdéseinek reformja 1910, 71/35.)

Kenedi Géza mindvégig egyik főszereplője maradt a sajtótörvény előkészítési vitáinak is, és majd mint a megszületett törvény – nem fenntartások nélküli – védelmezője is. Az 1880-as évek elejétől a sajtóperekre szakosodott ügyvédként, illetve tekintélyes vezércikk- és tárcáíróként, lapszerkesztőként (*Pesti Hírlap*, 1897–1903), majd mint *Az Újság* című politikai napilap főmunkatársa (1903-tól), és 1910–1918-ig munkapárti országgyűlési képviselő (Szinyei 1899, VI/11–13; Gulyás 1997, 155–156.) – a sajtóviták és a sajtótörvénykezés minden vetületét mélységéig ismerte. Hasonló adottságú és felkészültségű vitapartnerre csak egy volt a magyar közéletben: az ellenzéki Vázsonyi Vilmos, aki szintén fellépett már 1898-ban a Demokrata Kör március 15-i szónokaként (Vázsonyi 1927a, I/141).

A sajtót érintő törvények és rendeletek elkészülésével párhuzamosan több jogász, illetve újságírói ankétot, konferenciát rendeztek. 1906. október 10-én Szemere Miklós képviselőházi interpellációja indította el ezek sorát. Igen sok adattal és a lapokat cím szerint, a pausálé hirdetések adó intézményeket név szerint megnevezve dokumentálta, hogy „...tisztelet a kivételeknek, a lapokat nálunk nem az előfizetők tartják fenn, de tartják őket az állam, a kincstár, a bankok, a nyilvános társulatok hirdetési és hirdetés címén juttatott pausálái és más jövedelmei.”³ Szemere csak azt támasztotta alá, amiről évek óta sokan beszéltek, amiről nyíltan írtak a sajtóban (persze általánosságban, és mindig csak a bulvársajtót vagy a másik politikai oldal hírlapjait vádolva). A sajtóegyesületek hangadói támadásról és hozzá nem értőkről beszéltek (Hevesi – Révész 1908, 17.), Kossuth Ferenc pedig a képviselőházban úgy licitált erre, hogy kijelentette „Én a magyar sajtót sokkal inkább tisztetem, mintsem hogy feltennem azt, hogy a magyar sajtót lehet megvesztegetni.”⁴

1907. április 28-án a Budapesti Újságírók Egyesülete rendkívüli közgyűlésen vitatta meg a sajtó helyzetét, és még ugyanezen a napon délután a legnagyobb újságíró szervezet, az Írók és Újságírók Otthon Köre sajtóankétot rendezett több mint kétszáz résztvevővel. Alig egy héttel később, május 4-től az igazságügyminiszter hívott össze nyolcvan tekintélyes újságírót, szerkesztőt és

3 KN 1906/1910. III. köt. 8. 42. országos ülés, 1906. október 10.

4 KN 1906/1910. VI. köt. 349. 108. országos ülés, 1907. február 14.

képviselőt tíz napon át folytatódó sajtótanácskozásra az Országház Delegációs termébe. Beszédet tartott többek között Zsitvay Leó (a Curia tanácselnöke, a hazai sajtójog idős tekintélye), Garami Ernő, Kenedi Géza, Rákosi Jenő és Vázsonyi Vilmos. A beszédekről beszámolt a napisajtó és az Újságírók könyve, a legfontosabbnak tartott beszédeket teljes terjedelemben közölve (Hevesi – Révész 1908, 17–34). A sajtó később csak erre a tanácskozásra hivatkozott, viszont a sajtóügy legjáratosabb jogászainak 1910. április 10-én Pozsonyban „A sajtótörvény reformjának főbb kérdései” címmel megtartott tanácskozásáról – amelynek teljes anyagát két kötetben publikálták is (A sajtójog főbb kérdéseinek reformja 1910) – nem vettek tudomást, pedig már ott kirajzolódtak a későbbi törvényjavaslat körvonalai.

1911. augusztus 31-én Vázsonyi Vilmos a fővárosi közgyűlésen előterjesztett a miniszterelnöknek szóló feliratot „Az újságíró felelőssége” címen (Vázsonyi 1927b, I/531–535). Ebben többek között kifejtette, hogy: „...Egy teljesen lejárt ideális világnak a jelensége úgy az 1848. évi XVIII. törvénycikk, mint a büntetőtörvénykönyv, amely a szerzőt bünteti és elfelejti, hogy néha a szerzőt meg kell védelmezni a kiadótulajdonossal szemben.” (Vázsonyi 1927b, I/534.) Ez a stróman-rendszer kritikája volt, amivel a fővárosi képviselőtestületben ülő nagy lapkiadók, Légrády, Wolfner, Bródy érdekeit sértette, s ez talán magyarázza, hogy feliratát a fővárosi közgyűlés miért nem fogadta el. A sajtóval kapcsolatos állásfoglalások aktuális politikai függését jól mutatja, hogy ekkor Vázsonyi sokkal közelebb került a majdani kormányzati sajtóreform egyik sarkalatos célkitűzéséhez, mint konzervatív liberális ellenfele, Rákosi Jenő, aki azt mondta: „A reformnak...az legyen az alapelve, hogy a sajtó legyen teljesen szabad s az újságíró legyen teljesen felelős.” (Hevesi – Révész 1908, 32–34.)

Az új sajtótörvény főbb (vita)pontjai lettek:

- az 1848-as ideiglenes törvény helyett véglegeset kell alkotni;
- szükséges-e a külön sajtóesküdtszék?;
- felelősségi fokozatok révén a stróman-rendszer (amikor az újságíró megrendelésre ír anélkül, hogy a valóságos szerzőt felfedné) felszámolása;
- a visszaélések (rágalmazás, pornográfia⁵ stb.) visszaszorítása a helyreigazítási kötelezettség és a nem vagyoni kártérítés bevezetésével;
- a kaució fenntartása;
- a hirdetési pauszálék szabályozása;
- az újságíró jogállásának biztosítása, és ezzel összefüggésben a kamara kérdése (mint amely megoldaná a pályára lépés feltételeit);

5 Tábori – Székely 1908, 49–55. A bűn piaca c. fejezet a pornográf apróhirdetésekből közöl gazdag összeállítást.

- és az újságíró szabad véleménynyilvánításának biztosítása, még a kiadói befolyással, előzetes „cenzúrájával” szemben is.

A sajtótörvény kidolgozását hárman irányították, ennek alapján „lex Balogh–Vadász–Bernolák”-nak nevezte az ellenzék, a névvel is utalva arra, hogy az obstrukció letörését szolgáló házszabály szigorításhoz hasonlóan tekintette a sajtótörvény-javaslatot⁶. A törvény szövegezésében egy nyolc tagból álló tanácsadó testület is részt vett, akiknek kilétét csak a képviselőházi vita során tárta fel az igazságügyminiszter. „Ezek a jogi nyolcasok”, amint Vázsonyi Vilmos megengedte magának parlamenti kifigurázásukat⁷, a törvényelőkészítés legmagasabb szintű bírói és ügyészi vezetői voltak – a Curia másodelnöke, büntetőtanácsának elnöke, a koronaügyész, a főügyész, és két akadémikus professzor⁸ –, kívülük csak ketten kapcsolódtak távolról a társadalomtudományhoz: Concha Győző, illetve Beöthy Zsolt, az MTA másodelnöke, „mint a publicisztika régi munkása”. Arra a Vázsonyi Vilmos által sarkítottan megfogalmazott vádra, hogy a miniszter sem az ügyvédi kart, sem a sajtó képviselőit nem vonta be a törvényelőkészítésbe, Balogh Jenő azt válaszolta, hogy mindkét terület jeles képviselőinek kikérte a véleményét, „Nem vagyok azonban hajlandó őket megnevezni, mert láttuk az utolsó napok eseményeiből is azt a sajnálatos terrort, amely egyes férfiaknak, hivatott szakférfiaknak teljes meggyőződésből eredő szabad véleménynyilvánítását el akarja fojtani.”⁹

1913. október 25. és 1914. január 12. között zajlott a sajtótörvény általános tárgyalása a képviselőházban, ami alatt párját ritkító támadás, nyomásgyakorlás indult a törvényjavaslat és azon keresztül a kormányzat ellen, amit az események puszta felsorolása is érzékeltethet:

1913.	október	25.	az igazságügyminiszter benyújtja a sajtótörvény javaslatát az országgyűlésnek
		30.	a Magyar Újságkiadók Országos Szövetségének tiltakozó gyűlése és memorandum készítése
	november	1.	a terézvárosi Függetlenségi Körben az „egyetemi hallgatók” tüntetése

6 Balogh Jenő az igazságügyminiszter volt, a házszabály-szigorítás betervezője Vadász Lipót államtitkár, Bernolák Nándor kassai jogakadémiai tanárt pedig a törvényt szövegezésre rendelték be az igazságügyi minisztériumba.

7 KN 1910/1915. XX. köt. 10. 473. országos ülés, 1913. november 11.

8 Név szerint: Vavrik Béla, Tarnai János, Pongrácz Jenő, Czárán István, Finkey Ferenc, Angyal Pál. KN 1910/1915. XX. köt. 98. 477. országos ülés 1913. november 15.

9 KN 1910/1915. XX. köt. 98. 477. országos ülés, 1913. november 15.

1913.	november	2.	a Budapesti Ujságírók Egyesületének rendkívüli közgyűlése Márkus Miksa elnök és Purjesz Lajos főtítkár beszédeivel, határozati javaslat; a Deák Ferenc szobor megkoszorúzása; népgyűlés a Vigadó nagytermében, beszél Károlyi Mihály; a Budapesti Ügyvédi Kamara rendkívüli közgyűlésén Vázsonyi Vilmos közel három órás beszédet mond
		3.	a Hősök terén a sajtótörvény elégetése
		7.	az igazságügyi bizottság jelentése a sajtóról az országgyűlésnek
		9.	(vasárnap) – a napilapok címlapján teljes oldalas kiáltvány „A sajtó az ország közönségéhez” (Kóbor Tamás szövegezésében) négy sajtószervezet aláírásával; a Szociáldemokrata párt „A sajtószabadság fosztogatói ellen” című röpiratát félmillió példányban terjeszti, és a munkásság körében szervezi a szakszervezeti tiltakozásokat
		11.	a képviselőházban az előadó elfogadásra javasolja a sajtótörvényt: megkezdődik az általános vita
		14.	a belvárosi ellenzéki „Sas-körben” a törvényjavaslat elleni gyűlés: szónokai Illés Béla, Csécsy Imre egyetemi hallgatók, Károlyi Mihály, Décsy Zoltán és Vázsonyi Vilmos: 300 diák tüntet a Kossuth Lajos utcában, amit a rendőrség oszlat fel
		25.	a Társadalomtudományi Társaság ülése „A sajtó társadalmi jelentősége” címmel; előadók: Szabó Ervin, Gerő Ödön, Vámbéry Rusztem, Rónai Zoltán
december		megjelenik a <i>Szabadgondolat</i> 1913. 12. száma, mely kizárólag a sajtótörvénnyel foglalkozik. Szerzői: Ady Endre, Székely Aladár, Rónai Zoltán, Fényes László, Erdélyi Viktor, Bíró Lajos, Rubin László, Halasi Béla, Polányi Károly	
		megjelenik a <i>Huszadik Század</i> 1913. 12. száma a Társadalomtudományi Társaság október 25-i üléseinek előadásaival (bőségesen ismertetések, részben szó szerint közlések)	

Azeseményeket nem csak kommentálta, de tüzelte is a napi sajtó, leghevesebben két olyan újság, amelynek főszerkesztője egyúttal kiadó is nagyvállalkozó volt: a *Pesti Hírlap* (Légrády-testvérek) és *Az Est* (Miklós Andor). Az egyik legkeményebb ellenzéki hangú újság a *Magyar Hírlap* volt, mint a Budapesti

Újságírók Egyesületének fóruma, pontosabban elnökének, Márkus Miksának a lapja, amelynek vezércikkeit ő és Ignóus írta (Kun 1913, 255).

A legnagyobb példányszámú polgári napilapok vezették a sajtótörvény elleni mozgalmat: 1913-ban hétköznaponként *Az Est* átlag 80.000, a *Pesti Hírlap* szintén 80.000, a *Pesti Napló* 62.000 példányban jelent meg, csupán Márkus Miksa esti lapja a *Magyar Hírlap* tartozott a kisebb példányszámú napilapok közé (24.000) (Mosse 1913, 16–18).

Ez időben az Otthon Kör kísérete meg egy olyan tiltakozó akció szervezését, amely látványos, kellő nyomatékot ad a törvényjavaslatról szóló egyeztetések kikövetelésére, ugyanakkor nem indít megbélyegző támadásokat a kormány és a törvényalkotók ellen. Az Otthon Kör Kóbor Tamást bízta meg annak a tiltakozó felhívásnak a megszövegezésével, amely „A sajtó az ország közönségéhez!” címmel az összes nagy polgári napilap november 9-i, vasárnapi számának első oldalát megtöltötte. A törvényjavaslat főbb pontjai elleni érvelés mellett többek között azt állította: „A törvénytervezet a maga egészében voltaképpen a büntető törvénykönyve való. Mindent büntetnek. Deklarálják a sajtószabadságot, de aki él vele, minden tollvonásnál, minden irodai intézkedésnél kihágásba, vétségbe és bűncselekménybe botlik.” És folytatva: „Arra hivatkoznak, hogy a közönség gyűlöli a sajtót, mely egyre üti rajta a sebeket. Nem hisszük el. A közönség, mely a sajtót fenntartja, nem lehet a sajtó ellensége. Annak a sajtónak, mely gonosz és piszkos, nincs közönsége. [!!!] A becstelenségek kiirtását mi is követeljük, de csak ott, a hol vannak. (...) Tessék sajtótörvényt csinálni, külön a sajtó becsületes munkásainak és külön a gonosztevőinek, ahogy az élet minden ágazatában a magánjog élesen elválik a büntetőjogtól.”¹⁰ A felhívást a négy legnagyobb fővárosi sajtószervezet, a Budapesti Újságírók Egyesülete, az Írók és Hírlapírók Otthon Köre, az Országos Pázmány-Egyesület, valamint a Magyar Újságkiadók Országos Szövetsége írta alá, nyilván ennek érdekében lett vegyes az érvelése és a hangneme.

A sajtótörvény vitatása azonban nem a kompromisszumkeresés irányában haladt. A napisajtó és a radikális folyóiratok hangadó publicistái a teljes elutasítás politikai követelésével léptek fel, felzárkózva Károlyi Mihály álláspontja mögé. Károlyi a képviselőház november 14-i ülésén kijelentette: „a ház ne tárgyalja a következő üléseken a sajtótörvényt, hanem vegye le a napi-rendről és vegyen fel más tárgyat.”¹¹

Asajtótörvény logikáját kritikusai általában nem vették figyelembe, nem elemezték – ezt leginkább még Vázsonyi Vilmos tette meg –, a törvényt nem tekintették át, ehelyett világnézeti vagy a kidolgozói és elfogadói elleni személyes támadásokkal válaszoltak rá. A *Szabadgondolatban* és a *Huszádik Században* író baloldali

10 A sajtó az ország közönségéhez. Az Újság, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Budapesti Hírlap stb. 1913. november 9. p. 1.

11 KN 1910/1915. XX. köt. 91. 476. ülés, 1913. november 14.

kritikusok a korszak szocialista vitastílusának megfelelően, a részkérdéseket is rövidre zárt világnézeti kérdésekké transzponálták, nem ritkán az osztályharc szempontjából vizsgálódtak, és az elkorhadt állam- és társadalmi rend bukásáig tekintettek előre. A jobboldali, kormány- és törvénytáji kritikusok erre nem tudtak válaszolni, nem is értették a gondolatmenetet, csupán az ellenséges magatartást érzékelték. Indulati válaszaik voltak. Kívülük megszólaltak a sajtóban a sajtó jog szakértői is. A Tisza Istvánhoz közel álló, konzervatív liberális *Az Újság* c. napilap Doleschall Alfrédnak, a büntetőjog egyetemi tanárának terjedelmes, kritikus hangú dolgozatát közölte kilenc részletben (Doleschall 1913). Kenedi Géza „Sajtóreform” c. tanulmánya pedig a Budapesti Szemlében jelent meg, szintén 1913 végén. Ez a tanulmány nagyrészt azonos volt november 14-én tartott képviselőházi beszédével. Maga a miniszterelnök, gróf Tisza István tartózkodott véleményének kinyilvánításától a parlamenti sajtóvitában, mindössze kétszer szólalt meg ez ügyben – talán azért is, hogy gyengítse az ellenzéki sajtó hatását a következetes „Tisza sajtótörvénye” elnevezéssel.

A *Szabadgondolatban* és a *Huszádik Században* megszólaló ellenzék budapesti értelmiségi és polgári közönséghez szólt, kevésbé tényszerűen, inkább mozgósító szándékkal. A képviselőházban jelenlévő ellenzéki szónokok közül többen meglehetősen részletességgel, tárgyyszerűen foglalkoztak a sajtótörvény-javaslatlaltal, és legfeljebb retorikájában különbözött egymástól Vázsonyi Vilmos, Lovászy Márton, vagy például Bródy Ernő, aki felkészült előadást tartott a cenzúra magyarországi történetéről.¹²

Az ellenzék vezérszónoka Vázsonyi Vilmos volt. Mint egyszerre kitűnő ügyvéd és publicista, hosszú beszéde alatt is újabb és újabb sarkított fordulatokkal, szórakoztató mondásokkal tudta fenntartani a figyelmet, tárgyyszerű elemzései közé pedig olykor demagóg szövegeket vagy csattanós megfogalmazásokat iktatott. Például ilyenformán: „Ez nem kodifikáció, ez statárium...” Vagy ilyen záróakkorddal: „A sajtó nagyon hosszú életű, rendszeren túléli az ellenfeleit és... aki újságíró volt, az igazán belehal! (*Hosszantartó éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*)”¹³

Lovászy Márton javaslatának képviselőházi előadását több mint egy hónapon át halasztották, lehet hogy számítva beszédének élességére, de az is tény, hogy rendkívül hosszú, időhúzó beszédek szorították ki. Beszédének nagyobb része kormány elleni becsmérlő vagy támadó kijelentésekből állt, meglehetősen ingerlő stílusban. „Meg lehet győződve arról az igen tisztelt igazságügyminister úr – mondta –, hogy az önök törvényének, az önök büntetéseinek, az önök börtöneinek, az önök bírságainak, az önök szolgabírói önkényének együttvéve nincs meg az a preventív ereje, mint a sajtónak.”¹⁴

12 KN 1910/1915, XX. köt. 319. 482. országos ülés, 1913. november 28.

13 KN 1910/1915. XX. kötet 33. 478. országos ülés, 1913. november 11.

14 KN 1910/1915. XX. köt. 486–487. 486. országos ülés, 1913. december 15.

A radikális publicisztika és retorika logikai játékokon és szabad asszociációkon alapuló vitastílusával szemben az el nem kötelezett vagy kormánypárti publicisták és képviselők szárazabb, érvelőbb írásmódja olvasmányként kevésbé volt szórakoztató, de azok számára, akik nem eleve egyik vagy másik csoporthoz tartozónak tekintették magukat, kevésbé volt elidegenítő is, sőt talán meggyőzőbb lehetett.

Leginkább az mutatja, hogy politikai harcról és nem szakmai vitáról volt szó, amint a parlamenti ellenzék és főként az ellenzéki sajtó Kenedi Gézával bánt. Kenedi nem volt tagja a törvényelőkészítő csoportnak, nem is tartotta megfelelőnek az időpontot, a hazai helyzetet a sajtóreformra. Európa sajtótörvénykezéseinek sorsát áttekintve úgy látta: „minden újabb reformkísérlet arra az eredményre vezetett, hogy a sajtóreform, ha mégoly szükséges is, a mindenféle politikai fölfogásokba és a modern élet ezerféle érdekszövevényébe ütközik s így az nagy politikai kártételek nélkül keresztülvihetetlennek látszik.” (Kenedi 1913, 453.) Nem tagadta a beterjesztett törvényjavaslat megszorítási szándékát, de szükségesnek tartotta. Megállapította, hogy „a legnagyobb megszorítás természetesen a felelősségi rendszerben foglaltatik (32–37. §), és ennek jelentőségét nem is lehet kevésre becsülni. E rendelkezések lényege az, hogy a tettes mindig a szerző, de fölbujtója is vele együtt felel, noha a szerkesztő és kiadó, mint fölbujtó csak akkor, ha a szerzőt ők utasították, vagy ha a kiadó maga rendelte meg a bűnös közleményt, ami pornograph könyveknél szokott legtöbbször előfordulni. (...) E helyzetben a szerkesztő és kiadó bizonyosan nagyobb óvatosságra van utalva, mint előbb, ellenben a közlemény szerzője, nevezetesen a hírlapíró nincs többé bűnbakul odavetve a vállalat érdekeinek.” (Kenedi 1913, 459–460.) Összegezve pedig leszögezte, hogy „...nem lehet azt igazságosan állítani, hogy az új törvényjavaslat a sajtószabadságot elnyomja, vagy azt korlátozni törekszik. Mindössze felelőségeket állít a különjogokkal szemben ott, ahol azok eddig hiányoztak.” (Kenedi 1913, 462.) „Hogy a felelősség nem csekély, hogy ez vagyona, szabadságra is megy, az természetes. Ez magának a sajtószabadságnak nagyságából és fenségéből következik.(...) Ahol dinamit-raktár van, oda örököt kell állítani.”¹⁵ Végül mindent összevetve, elfogadásra ajánlotta a törvényjavaslatot.

Helyesen állapította meg Kiss Mária Rita, hogy „Kenedi Géza az üzleti szellemmel szemben a kizárólag a lelkiismeretére hallgató klasszikus értelmiségi autonómiájának megvédése érdekében állt ki.” (Kiss 2001.) Mégis 1913. november 14-i képviselőházi beszéde alatt a baloldali újságírói karzatot elhagyták a hírlaptudósítók, a másnapi sajtó pedig az közölte, hogy az újságírók harminc aláírással követelik, hogy Kenedit zárják ki az Otthon Körből¹⁶. (Ez végül is nem történt meg.) A politikai elfogultságra és a türelmetlenségre, a meghirdetett célok

15 KN 1910/1915. XX. 81. 476. országos ülés, 1913. november 14.

16 *Magyar Hírlap* 1913. november 15. p. 7.

és az adott magatartás ellentmondásaira mértéktartó higgadtsággal hívta fel a figyelmet Rákosi Jenő lapja, a *Budapesti Hírlap*: „...kétségkívül nagyon rossz hatást tenne minden komolyan gondolkozó emberre és az egész magyar társadalomra – írta –, ha a sajtó munkásai, akiknek életeleme a gondolat és vélemény szabadsága, oly mértékben demonstrálnák türelmetlenségüket és terrorizáló hajlandóságukat, hogy társas egyesületeikből is ki akarják üldözni az olyan társukat, akinek nézete és meggyőződése eltér vagy el mer térni az övéktől. Legalább az üldözés terén ne utánozzák az újságírók a megvadult politikusokat.”¹⁷

A sajtótörvény-javaslat elleni demonstratív támadást a budapesti hírlapíró társadalom vezette, de a fővárosban kiadott országos hatókörű újságok révén az egész országot belevonta. Mégis a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetsége nem csatlakozott a törvény elleni demonstrációkhoz, amiért súlyos, lekezelő támadásokat kapott a budapesti újságíróktól, sőt a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke, az általában kiegyenlítő megszólalásokra törekvő Márkus Miksa beszédét azzal kezdte, hogy kigúnyolta és megtámadta Szávay Gyulát, a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének elnökét. A Petőfi Társaság március 15-i ünnepségén elhangzott Szávay „Márczius” c. verse, amelyben – a kiragadott verssorok szerint – önmagát azonosítja Márciussal. „Ezt írta annak az újságíró testületnek az az elnöke, aki cserben hagyott bennünket a legcsúfosabban abban a harcban (Felkiáltások: Pfuj! Le vele!), amelyet mi, a sajtószabadság védelmében becsülettel végigküzdöttünk, aki meggyengítette a mi küzdelmünket, mert megosztotta sorainkat.” (Márkus 1914, 3.) Szávay közleményt tett közzé, ám a közgyűlésükről szóló, „ferdítő” tudósítások helyreigazítását csak két lap közölte¹⁸.

A *Budapesti Hírlap*nak a törvény életbelépését két nappal megelőző vezércikke szkeptikus bölcsességgel szólt: „A sajtószabadságot nem féltjük tőle [a sajtótörvénytől – B.G.], mert az igazat meg lehet írni ezentúl is bátran és szabadon; de minden országnak és minden társadalomnak olyan sajtója van, aminőt megérdemel. És valameddig a közönség éhesen kapkodja a szenzációt, ha hazug is, vagy pedig olyan magánügyekre tartozik, amelyeknek nyilvánosság elé hurcolását nyílt visszaélésnek kell minősíteni: addig a publikum mindig meg fogja kapni a maga mindennapi szenzációját valamilyen formában. (...) Ha kapós a hazugság: akkor semmiféle sajtótörvény nem fogja eltüntetni a közélet porondjáról.”¹⁹

Rákosi Jenő az Otthon Kör 1914. évi közgyűlésén vonta le a sajtótörvény körüli küzdelem tanulságát: „A törvényben igen sokat lehetett volna javítani, ha az a véletlen szerencsétlenség nem történik, hogy a pártok oly elkeseredett

17 *Budapesti Hírlap* 1913. november 15. p. 7.

18 *Budapesti Hírlap* 1914. március 17. 34. évf. 65. sz. p. 18.

19 Az ülészak végén. *Budapesti Hírlap* 1914. 86. sz. április 10. p. 2.

gyűlölettel állanak szemben, hogy közöttük a parlamenti kooperáció lehetősége ki van zárva!(..). Ennek esett áldozatul ez a reform, amennyiben javítható része van és nem javították.”²⁰

Mintegy három héttel a törvény életbelépése után Edvi Illés Károly – a *Jogállam* c. folyóirat szerkesztője – arról írt cikket, hogy „Változást...egyelőre alig tapasztalunk. (...) A kritika épp oly szabadon mozog, mint eddig, a politikai és egyéb ellenfelek ádáz hírlapi csatározása nem szűnt meg, sőt a hírszolgálat is az eddigi korlátok között teljesítheti kötelességét azzal a különbséggel, hogy a sajtójogi szigorúbb felelősség folytán most már nem nyúlhatnak be oly merészen a családi és magánéletbe, mint a hogy eddig tették.” (Edvi Illés 1914, 33–34.)

Nem tudjuk, hogyan működött volna egy olyan sajtótörvény, amely jogi eszközökkel, az érintettek különböző mértékű, de általános elutasítása ellenére kívánt működni, amely egy kapitalista nagyvállalkozási sajtót akart adminisztratív keretek közé szorítani. Alkalmazása éppen csak megkezdődött. Azonban a törvény teljeskörű működésére még annál is kevesebb idő jutott, mint annak idején az 1848-as sajtótörvényére. Négy hónap sem telt el, hadba lépett az Osztrák-Magyar Monarchia, és életbe lépett a hadicenzúra. Az 1914. évi XIV. törvény teljes formájában az első világháború és a forradalmak után sem hatályosult.

Források és irodalom

A Budapesti Újságírók Egyesületének előterjesztése a sajtóról szóló törvényjavaslat ellen (1913). Budapest.

A sajtójog főbb kérdéseinek reformja (1910). *Magyar Jogászegyleti Értekezések, Új folyam I. köt. 3. füzet.* Budapest: Pfeifer Ferdinánd.

A Sajtótörvény. Francia szakvélemények (1914. július 15.). *Újságkiadók Lapja*, pp. 3–7.

Bleuer Samu (1909). *A sajtójog reformja.* /Klny. Jogtudományi Közlöny/ Budapest: Franklin-Társulat.

Dárdai Sándor (1873). *A sajtóügyi törvényhozás kérdése.* Pest.

Doleschall Alfréd (1913). Törvényjavaslat a sajtóról. *Az Ujság 1913. október 30, 31., november 1,4,5,6,7,8,9.*

Edvi Illés Károly (1914. május 3.). Az új sajtótörvény. *Budapesti Hírlap*, pp. 33–34.

Gratz Gusztáv (1934). *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918. I–II.* Budapest: Magyar Szemle Társaság.

Gulyás Pál (1997). *Magyar írók élete és munkái XVII. köt.* (S.a. rend. Viczián János.) Budapest: Argumentum – MTA.

Hevesi József – Révész Gyula (szerk.) (1908). *Újságírók könyve.* Budapest: Magyar Szalon kiadása.

20 Az Otthon közgyűlése. Otthonunk 1914.18. évf. 241. sz. p. 1.

- Jogállam. Jog- és államtudományi szemle* (1902–1910). Főszerkesztő dr. Edvi Illés Károly. I–IX. évfolyam. Budapest.
- Kenedi Géza (1903). *A magyar sajtójog úgy amint életben van*. Budapest: Franklin Társulat.
- Kenedi Géza (1911). A sajtó problémái. *Magyar Figyelő* 1, pp. 229–240.
- Kenedi Géza (1913). Sajtóreform. *Budapesti Szemle* 159, pp. 453–462.
- Kiss Mária Rita (2001). A hatodik nagyhatalom. Sajtóviták a századfordulón. *Századvég* 20, pp. 67–94. Online: <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/20/kiss.htm>
- KN. Képviselőházi napló. 1896/1901. XIII.köt.; 1906/1910. III., VI. köt.; 1910/1915.évi XX., XXI. köt. Országgyűlési Könyvtár.
- Kun Andor (1913). A politika és a hirlapírás. In: *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja II* (pp. 254–257). Budapest.
- Magyar Újságkiadók Orsz[ágos] Szövetségének emlékirása a sajtóról szóló törvényjavaslat tárgyában (1913). Budapest.
- Márkus Miksa beszéde a BUE közgyűlésén 1914. március 15. (1914. március 17.). *Magyar Hírlap*, p. 3.
- Mosse, Rudolf (1913). *Zeitungskatalog*. Wien.
- Olechowski, Thomas (2006). Das Preßrecht in der Habsburgermonarchie. In: Helmut Rumpler – Peter Urbanitsch (szerk.). *Die Habsburgermonarchie 1848-1918. VIII.* (pp. 1493–1533). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Palócz László (1912). *A sajtójog reformja*. Szeged: Endrényi I.
- Papp János (1913). *A sajtójog reformja és az újságírókamarák. Törvénytervezet*. Nagyvárad.
- Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928* (1928). Budapest: Légrády Testvérek.
- Rákosi Jenő (1914). A szabad sajtó 50. születésnapján. In: *Uő: A magyarságért* (pp. 44–50). Budapest.
- Révész T. Mihály (1986). *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867–1875*. Budapest: Akadémiai.
- Szabadgondolat 1913. 12. sz.* Online: <http://mtdaportal.extra.hu/szabadgondolat.html>
- Szinnyei József (1890–1914). *Magyar írók élete és munkái I–XIV*. Budapest. Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html>
- Tábori Kornél – Székely Vladimir (1908). *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest.
- Tarnai János (1913). A sajtótörvény keletkezésének története. In: *Uő.: Sajtójogi dolgozatok*. (pp. 118–140.) Budapest: Franklin-Társulat.
- Vázsonyi Vilmos (1927a). A sajtó-lelkiismeret. 1898. március 15-én elmondott beszéde a Demokrata Körben. In: Csergő Hugó és Balassa József (s.a.r.). *Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai I–II* (pp. I/141). Budapest: Országos Vázsonyi Emlékbizottság.
- Vázsonyi Vilmos (1927b). Az újságíró felelőssége. In: Csergő Hugó és Balassa József (s.a.r.). *Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai I–II* (pp. I/531–535). Budapest: Országos Vázsonyi Emlékbizottság.
- Zsitvay Leó (1900). *A magyar sajtójog mai érvényében (1900. év)*. Gyakorlati kézikönyv. Budapest: Grill.